

דברים בטקס הפרישה של הנשיא אהרן ברק

מאת

דורית ביניש*

היום הוא יום פרישתו של הנשיא אהרן ברק מכס השיפוט. זוהי גזירת המחוקק. בהתאם למסורת התכנסנו לישיבת פרידה כדי להביע הוקרה ותודה לענק המשפט אהרן ברק, לגדול שבשופטי ישראל, לנערץ בשופטים בקרב הקהילה הבינלאומית כולה. פסיקתו של בית המשפט העליון ותרומתו לפיתוח המשפט בישראל נבנתה נדבך על גבי נדבך מאז קום המדינה. שופטי ישראל העבירו את לפיד השפיטה מדור לדור. מסורת השפיטה הינה יצירה מתמשכת, וכל שופט שנטל בה חלק הוסיף חוליה ליצירה שיפוטית מפוארת. דור הראשונים הוא שהניח את המסד לבניין שנבנה במשך שנים והנחיל לנו את עקרונות השיטה המנחים אותנו עד היום. ראשוני השופטים של בית המשפט העליון הביאו עמם מסורת משפטית שמקורותיה נטועים בתרבות האירופית, זו שקדמה לזעזוע של מלחמת העולם השנייה ולשואה שפקדה את העם היהודי. השיטה המשפטית שנוצרה כאן צמחה מתוך המשפט המקובל האנגלי, מהערכים הדמוקרטיים שביקש דור המייסדים להנחיל למדינה הצעירה, ומערכי הציונות שבזכותם ומכוחם הוקמה מדינת ישראל.

על מסד זה נבנה במשך השנים המשפט הישראלי המקורי, פרי יצירתו של בית משפט מקצועי, עצמאי ובלתי-תלוי, שעשה את דרכו בתהליך של התנתקות מהמורשת האנגלית ושל פיתוח יצירה שיפוטית ישראלית מקורית על רקע החקיקה הישראלית החדשה. כך התפתחה ההלכה הפסוקה, המבטאת את פרשנותו של בית המשפט העליון לחקיקה ואת היצירה המקורית של משפט מקובל נוסח ישראל. במרכז השינויים שהתחוללו במשפט הישראלי בעשורים האחרונים עומד אהרן ברק, השופט שתרומתו לשינוי שעבר המשפט בישראל היא מכרעת לאין שיעור. תרומה זו באה לידי ביטוי באלפי פסקי הדין שהוציא מתחת ידו ובכתיבה אקדמית בהיקף שאין לו אח ורע בעולם המשפט.

28 שנים – יותר משנות דור – כיהן אהרן ברק בבית המשפט העליון, מתוכן 11 שנים כנשיא. הוא פתח בפני המשפט בישראל אופקים חדשים, העניק לנו פרספקטיבת עומק ומבט רחב; המשפט בתום כהונתו שונה בכל היבט מהמשפט שהיה לפני עידן ברק. השיח המשפטי שלנו השתנה, השפה המשפטית, העקרונות המשפטיים שהתגבשו לגורמות כלליות, תורת הפרשנות, עילות הביקורת השיפוטית – כל אלה עברו שינויים

* הרברים נישאו בטקס הפרישה של כב' הנשיא בדימוס אהרן ברק, שהתקיים ביום 14.9.2006.

מפליגים. מושגי השסתום – הסבירות, המידתיות, תום הלב, ערכי היסוד של השיטה, תורת האיוונים בין ערכים מתנגשים, הפרשנות התכליתית – אלה ועוד היו לנכסי צאן ברזל של שיטת המשפט שלנו, כאילו היו עמנו מאז ימי בראשית. עיקר העיקרים: במרכז העשייה השיפוטית עומדים כיום הערכים החוקתיים והכויות היסוד של האדם, שאהרן ברק העמידם בראש סדר היום השיפוטי. הדור הצעיר של האקדמיה, השופטים ועורכי-הדין כלל אינם מודעים לכך שהם חיים ונושמים כושגים וערכים שלא הכרנו קודם לעידן ברק.

נהוג בבית משפט זה כי בטקס הפרידה עומדים מברכיו של השופט הפורש על תרומתו השיפוטית, תוך ציון פסקי הדין המרכזיים שכתב, שמהם ניתן ללמוד על השקפתו השיפוטית ועל עיקרי תרומתו ליצירה השיפוטית. לא כאחד השופטים אהרן ברק! אין אפשרות במעמד זה להתייחס באופן פרטני ליצירתו ולתרומתו השיפוטית והמשפטית; הכול – תומכים ומבקרים – מאוחדים בדעה כי אהרן הוא גאון המשפט. על אהרן ותורתו, תורת הפרשנות המקיפה שיצר, על תפיסת העולם השיפוטית ומדיניותו השיפוטית כפי שהיא משתקפת מפסיקתו ומכתיבתו הענפה, ייכתבו עוד ספרים הרבה, ייערכו סימפוזיונים וסמינרים באוניברסיטאות ובמכללות, ועשרות חכמי משפט בארץ ובעולם יעסקו בה. המחקרים על "תורת ברק" כבר יצאו לדרך אך טרם בשלו, ויחלפו שנים עד שירדו המלומדים לעומקה. היום אבקש לומר דברים שעיקרם ההיבט האישי – על ברק המורה, ברק השופט ואיש תורת המשפט שזיכתי להיות תלמידתו, לעבוד במחיצתו ולשבת לצדו על כס המשפט.

שנים רבות קודם לשבתו על כס השיפוט הבריק ברק בשמי המשפט בישראל. בטרם מלאו לו 40 שנה היה ברק איש אקדמיה, מרצה ודיקן הפקולטה למשפטים, חתן פרס ישראל והיועץ המשפטי לממשלה. לא ארחיב דברים על המסלול המרשים והמטאורי שעשה ברק עד הגיעו לכס השיפוט; כמו אחרים צייתי בהשתאות אחר הדרך ואזכיר נקודות ציון אחדות.

הכרתי את אהרן לפני יותר מ-40 שנה, בפקולטה למשפטים, כשהיה המדריך והמתרגל בתורת המשפט ואני אז תלמידת שנה א'. באותה שנה הציג את עבודת הדוקטורט שלו בנושא אחריות שילוחית בנזיקין. באותם ימים נהוג היה כי הדוקטורנט מגן על התזה, ובמסדרונות הפקולטה למשפטים דיברו הכול על הדוקטורנט הצעיר שהחל לתפוס את מקומו הבולט בעולם האקדמי. כמורה שבה ברק את ליבנו ביצירתיות שלו, בחשיבתו המקורית ובמסע שהחל בו כבר אז לחיפוש אחר שיטה מאחדת, אחר עקרונות משותפים לשיטה כולה.

אהרן החל את דרכו כאיש המשפט הפרטי, תחום שלשיטתו הוא "הבסיס והמקור לכל חשיבה משפטית", ותחום זה היה ונשאר תחום מומחיותו המובהק. לימים היה שותף בכיר בפיתוחו של המשפט הפרטי בפסיקתו הענפה ובכתיבתו האקדמית, ותום תרומה מכרעת לעתיד המשפט הפרטי בישראל במפעל החקיקתי של הקודיפיקציה

האזרחית. אולם אהרן לא נותר מומחה רק בתחום המשפט הפרטי; עוד באותם ימים רחוקים, כמורה בפקולטה למשפטים, כמעט לא היה תחום משפטי שאהרן לא שלח בו יד. לימים, כשופט, היה ברק למורה הדור בתחום המשפט הציבורי ומומחה בינלאומי למשפט חוקתי.

אהרן הוא מורה בכל רמ"ח אבריו, גם היום. השליחות של הנחלת התורה והמחויבות לחינוך המשפטי של הדור הצעיר בווערים בעצמותיו. הוא מקיים שיחות עם משפטנים צעירים, עם סטודנטים, עם מתמחים מישראל וממדינות אחרות, ונהנה להקדיש להם מזמנו. מאות אנשי אקדמיה בארץ ומחוצה לה חבים לאהרן תורה על הכוונתו, עצתו והדרכתו לקראת המסלול האקדמי.

בשנת 1975 נתמנה אהרן ליועץ המשפטי לממשלה – איש אקדמיה, תלמיד חכם, צעיר בעל פני ילד, שטרם היה לו מגע עם העשייה הציבורית במציאות הישראלית. על פי השמועה קיוו הפוליטיקאים כי לאחר התקופה שבה כיהן יועץ משפטי דומיננטי ומשפיע כמאיר שמגר, יגיע יועץ מוכשר, חתן פרס ישראל, שימשיך לעסוק ב"תורה" ולא יכביד ידו על הממשלה. הנחה זו התבררה עד מהרה. תקופת כהונתו של אהרן כיועץ משפטי לממשלה הייתה קצרה יחסית אך הייתה זו תקופה מכוננת, חשובה ומכרעת בעיצובו של תפקיד היועץ המשפטי לממשלה. השוויון בפני החוק, האכיפה השוויונית והשלטת החוק בגופי השלטון היו לערכים המרכזיים המנחים את עבודתם של היועץ המשפטי ושל הפועלים מטעמו. הרבה אגרות מהלכות על החבטאותיותו של אהרן אז; אחת מהן היא "מבחן בוגלור". אני לא שמעתי בזמן אמת אף אחד מהביטויים שיוחסו לו באותה תקופה, אבל המסר היה חד-משמעי – שוויון בפני החוק ועליונות המשפט. שמו של היועץ המבריק, כישוריו וסגולותיו נישאו למרחוק והגיעו עד לנשיא ארצות הברית דאז ג'ימי קרטר, שפגש אותו בקמפ דור. הנשיא קרטר, שבעת המשא ומתן התפעל מכישוריו, שמר על הערצתו ויחסו החם לאהרן עד עצם היום הזה.

עוד בטרם היה לשופט, במהלך כהונתו כיועץ משפטי לממשלה, סבר אהרן שעל המדינה לעמוד בביקורת שיפוטית וכי אין לחסום את הביקורת בטענות פורמליות כמו היעדר זכות עמידה או אי-שפיטות. ואכן, בתשובות המדינה לצווי בית המשפט הגבוה לצדק נמנענו אנו, כפרקליטי המדינה, מטענות פורמליסטיות, בהעמידנו את עצם פעילותה של הרשות לביקורתו של בית המשפט הגבוה לצדק. כבר אז החל התהליך שלימים כונה "המעבר מפורמליזם למהות".

הדיונים וההתייעצויות סביב שולחנו של היועץ המשפטי לממשלה ברק דמו אז להליך של "סיעור מוחות". נטלו בו חלק מי שהיו לאחר מכן טובי חברינו לכס המשפט – המשנה ליועץ המשפטי דאז מישאל חשין, פרקליט המדינה דאז גבריאל כץ ואחרים. בסיכומה של ישיבה, לאחר שקיים הליך חשיבה והתייעצות פורה ומפרה, הסתגר ברק בחדרו וקיבל את ההכרעות הקשות ביותר בתחום אכיפת החוק; ראשוניות קבעה את מסלול האכיפה השוויונית עד עצם היום הזה.

את תרומתו המרכזית והמשמעותית למשפט בישראל תרם ברק בתקופת כהונתו כשופט בבית המשפט העליון. כאשר מדובר בציבור על עידן ברק בבית המשפט, רבים מתכוונים לתקופת נשיאותו. זוהי טעות בהערכת תפיסתו של ברק את תפקיד הנשיא ואת התפקיד השיפוטי בכללותו. ברק היה שופט משפיע בכל תקופת כהונתו בבית המשפט. על אף סמכותו המקצועית הבלתי-מעורערת ראה ברק את תפקיד הנשיא כראשון בין שווים. גורמים חיצוניים למערכת מציינים בדמיונם את תקופת נשיאותו של ברק כתקופה שבה הנחה את שופטי בית המשפט העליון ללכת בדרכו. ברק אכן השפיע והיה דומיננטי, אך לא מכוח המשרה הנשיאותית אלא בשל הסמכות המקצועית שהקריין מיום שישב על כס המשפט.

מאז שנתו הראשונה בבית המשפט העליון הייתה פסיקתו של ברק להלכה פורצת דרך. מאז 1978 ועד היום קבע ברק את הנורמות המשפטיות המרכזיות שהעניק בית משפט זה לחברה בישראל, נורמות וערכים שיהיו עמנו לדורות. אזכיר לדוגמה את פסק הדין המרכזי שקבע את הכללים בדבר איסור על ניגוד העניינים במשפט הציבורי, הוא פסק הדין בעניין סיעת הליכוד בעיריית פתח-תקווה, שניתן בשנתו הראשונה של ברק בבית המשפט והיה מאז בסיס לתורה בדבר ניגוד העניינים השגורה בפנינו כיום.

על מהותה של עילת הסבירות במשפט המנהלי ועל מתחם הסבירות בהפעלת שיקול הדעת של הרשות המנהלית עמד ברק בפסק דין שנתן בשנת 1980 בעניין דפי זהב נ' רשות השידור. למותר להזכיר כי פסק דין זה שינה את עילות הביקורת השיפוטית בבית המשפט הגבוה לצדק, והיה ראשית הסימון של ברק כשופט אקטיביסט. בסופו של יום, העילה של חריגה ממתחם הסבירות היא אכן יסוד בביקורת השיפוטית. תקצר היריעה מלתאר אף חלק קטן מפסקי הדין המשפיעים והחשובים שניתנו כבר באותה תקופה ראשונית – זכויותיו של עצור לשלמות הגוף ולכבוד האדם נקבעו בפרשת קטלן שנים רבות בטרם הוחק חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו; ההגדרה של עוולת הרשלנות ורכיביה – חובת הזהירות המושגית וחובת הזהירות הקונקרטיה – נקבעו בפרשת ועקנין; עילות הביקורת להתערבותו של בית המשפט בהליכי הכנסת פותחו בהלכת שריד; החלתו של עקרון השוויון על דיני המכרזים הפרטיים באמצעות חובת תום-הלב נעשתה בפרשת בית יולס ועוד ועוד – והכול בפריצה נועזת מתחילת הדרך. פסק הדין בפרשת בנק המזרחי הגיח את היסוד לתפקידו החוקתי של בית המשפט העליון. מאז ועד היום לא ירד מסדר היום הציבורי הוויכוח על "המהפכה החוקתית". הלכה למעשה התחוללה מהפכה אבולוציונית מאוזנת ומאופקת; התגבשה תפיסה חוקתית שמנחה את עבודת החקיקה של הכנסת ויורדת לשורש התפיסה השיפוטית, תפיסה שאין ממנה חזרה. הביקורת החוקתית על החקיקה נותרה מרוסנת מאוד, והכליתה – הגנה על זכויות אדם ולא צבירת כוח בידי בית המשפט, כפי שיש הנוטים לומר.

אהרן מאמין בחוסנה של ישראל, בחיזיונותה של מדינת ישראל כביתו הלאומי של העם היהודי, ומאמין כי ישראל חזקה היא ישראל המגנה על זכויות אדם גם בעתות

חירום ולחימה בטרור. בימי האינתיפאדה הקשים ובעתות לחימה נתכנסנו בהנהגתו של אהרן כדי ליישם את העיקרון שלפיו גם מלחמה מתנהלת במסגרת החוק ולא מחוצה לו. כמעט שלוש שנות שיפוט הקדיש אהרן לתיקים הרנים בתוואי גדר הבטחון – יותר מ-100 תיקים שעליהם שקד ללא לאות. רכון על מפות ותצלומי אוויר למד, כמו שהוא יודע ללמוד, את תוואי הגדר לפרטיו. ספק אם יש כיום בקי ממנו בכל הזוויות והשטחים של הגדר, סביבתה, הבתים הסמוכים ואף הצמחייה והחקלאות שבאזור. כאשר מדובר בזכויות אדם, אין עניין שהוא קל ערך בעיניו.

אהרן טבע את הנוסחה המביאה בחשבון את צורכי הבטחון של ישראל, את ההגנה על חיי הישראלים – בין אם יושבים הם באזור כדין ובין אם לאו, את כיבוד זכויות הקניין ומרקם החיים של התושבים הפלסטינים, ואת החובה לקיים את המידתיות כשאין מנוס מפגיעה בהם. הנוסחה שינתה כליל את התוואי שנקבע לגדר תוך שמירת האינטרס הביטחוני של המדינה. פסק דינו של אהרן בפרשת אלפי מנשה הינו מלאכת מחשבת שבה ניתנה תשובתה הראויה והמכובדת של מדינת ישראל לבית הדין הבינלאומי בהאג. בכלים שהעניק לנו המשפט הבינלאומי עצמו ניתנה התשובה המשפטית והמוסרית של בית המשפט של ישראל.

השאלות שהונחו לפתחו של בית המשפט בתקופת כהונתו של אהרן הציבו בפנינו סוגיות קשות להכרעה, המטילות על כתפיו של כל שופט אחריות כבדה. בהתאם לתפיסתו את התפקיד השיפוטי, אהרן מעולם לא נרתע מגודל המשימה. הוא נכון היה תמיד להתמודד ולהכריע בשאלות המשפטיות הקשות ביותר, כחלק מהשליחות השיפוטית. האקטיביזם המיוחס לו, בין אם מתוך הערכה ובין אם בביקורת, מעוגן בהשקפה בדבר תפקידו של בית המשפט בחברה הישראלית כמגן על הדמוקרטיה המהותית.

התורה והמשנה הסדורה היו הכלים השיפוטיים של אהרן, שסייעו בידו לגשר בין המשפט למציאות. פסיקתו בסוגיות המורכבות ביותר שבאו בפני בית המשפט העליון, לה היינו שותפים, הייתה מקור לאמון הרב שרוכש הציבור בישראל לבית המשפט ומקור לגאוותנו בזירה המשפטית הבינלאומית. רק מי שאינו עוקב מקרוב אחר עבודתו של בית משפט זה יכול לטעון כי בית המשפט אינו זוכה לאמון הציבור. כל שכבות העם מתדפקות על דלתותיו של בית המשפט לבקש סעד – יהודים וערבים, דתיים, חרדים וחילוניים, גברים ונשים, אזרחים, תושבים זרים. מי שמכיר את העתירות, מי שיושב מדי יום בבית המשפט, יודע כי אין עוד גוף או מוסד במדינה הזוכה לאמון כה רב מהציבור. לאהרן ידע משפטי עצום. הוא לא הפסיק מתלמודו אף פעם, עקב אחר פסיקה וכתובה אקדמית בשיטות המשפט השונות. הוא לא הפסיק להתפתח ולפתח את המשפט. אהרן הוא תאורטיקן שהחשיבה האנליטית היא כלי העבודה הבסיסי שלו. נקודת המוצא שלו היא המשפט כהשקפת עולם, וממנה יצא לפיתוח יצירתו המקורית. אהרן לא קיבל בכחינת "כזה ראה וקדש" השקפה משפטית מקובלת, ולא צעד במסלול הבלעדיות של

אחת התפיסות הקיימות. כתאורטיקן מובהק הוא פיתח תורת שיפוט סדורה משלו, הניזונה ממקורות רבים אך יוצרת תיזה שלמה אחת שאוהה יישם בעבודתו השיפוטית; החיבור בין תורה למעשה הוא חלק מתפיסתו השיפוטית והמשפטית. את כל שנותיו בשיפוט הקדיש אהרן לבנייתה של תורת השיפוט; השאלה מהו תפקידו של שופט בחברה דמוקרטית, ובמיוחד כתנאייה של החברה בישראל, העסיקה אותו כל שנות כהונתו; על שאלה זו נתן אהרן תשובה מלאה ומקיפה כדרכו השיפוטית ובספריו, שתורגמו לשפות רבות והיו לכלי עבודה חשוב של שופטים ברחבי תבל. לא אכביר מילים על תפיסתו של אהרן את התפקיד השיפוטית: לפי תפיסתו, השפיטה היא השליחות האולטימטיבית שאדם נוטל על עצמו בחברה, על אחת כמה וכמה בחברה הישראלית, החיה במציאות כה מורכבת. בעיני אהרן, תפקידו של השופט לגשר על הפער בין המציאות לחיים, ולהגן על זכויות האדם ועל ערכיה החוקתיים של מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית. כמאמר הלל הזקן – זו התורה כולה על רגל אחת, ואיך זיל גמור. תורת השיפוט שיצר אהרן צומחת מראייה שיש בה מבט אל מעבר ליומיום, מבט אל מעבר לאופק – מבט על – המביא בגדרו את הערכים שהם בני קיימא ועומדים לדורות, הערכים המלווים אותנו כבני אדם, כבני העם היהודי, כשוחרי חירות האמונה והמחשבה, כבעלי מחויבות עמוקה להגן על כבוד האדם, כבודו של כל אדם שנברא בצלם.

רק בשנים האחרונות, בתוך המתח המתקיים בין צרכי ביטחון לזכויות אדם, חשף אהרן את שורשי תפיסתו באשר לזכויות האדם ולערכים ההומניטריים. גישתו אינה רק חלק מתורת משפט; היא תורת חיים. סיפור חייו של אהרן הוא סיפורו של העם היהודי בשנים האפלות שידעה המאה העשרים. אהרן הוא הילד ששרד את הסלקציה ב"כיכר הדמוקרטיה" בקובנה, שאמו גוננה עליו במחבוא טיפיקא אנשים טובים, פשוטי עם, שנחננו מחסה תוך סיכון חיים לילד ולאמו. אהרן, ששאב את הטוב שבאדם מתוך השפל העמוק ביותר, הביא עמו למדינה שקמה כאן את הניצוץ של הגניוס היהודי. המיוחד באישיותו של אהרן הוא בכך שלא צלקות של מרירות הותירה בו התקופה החשוכה של ילדותו, שהיא התקופה המעצבת בחייו של אדם; המטען אותו נושא אהרן מאז אותם ימים הוא שתרם למוג הטוב שניחן בו, לסבלנות ולסובלנות הטבועים בו, ובעיקר לכבוד שהוא רוחש לאדם באשר הוא אדם.

גם בחייו האישיים אהרן הוא יחיד ומיוחד. אין שמץ של יוהרה בהליכותיו. מי שבקרבתו ובסביבתו אינו רואה לפניו אדם שיודע כי מקומו בין גדולי עולם. יש בו צניעות וענווה, מזג טוב וכבוד לזולת. הוא הראשון להתייצב ליד מיטת חוליו של חבר, להציע עזרה, להשתתף בכל צער ואבל – ערכי החברות הם ערכים עליונים בעיניו. אהרן ואליקה פתחו את דלתות ביתם בפני כל אדם, קרוב כרחוק. אורחים זרים מחו"ל שלא תמיד ידעו מאין באו נתקבלו בביתם כבני בית. לבם רחב ופתוח, קולט ומחבק; בית לחברים, בית לחבריהם של הילדים, ובית לכל מי שביקש עצה טובה. כל באי ביתם של

אהרן ואליקה במשך השנים אינם יכולים שלא להשתאות מהיחסים הנפלאים במשפחת ברק. אהרן היה בן מסור מאין כמוהו להוריו. את אביו סעד בחוליו עד ליומו האחרון, ושום עיסוק, חשוב ככל שיהיה, לא מנע ממנו להיות עמו ולסעוד אותו משך שנים ערב-ערב. אליקה, אהבת חייו של אהרן, תמיד עמו והוא תמיד עמה בדאגה ובאהבה. הוא אבא חם, שהיה שותף לגידול ילדיו מיום היוולדם, מתעניין בהם, בלימודיהם, חולק עמם את עולמם, תמיד דואג, וכיום לא פחות מכך הוא ואליקה הם הסבים הנפלאים של נכדיהם.

בידוע הוא שכשנותנים הורים שם לבנם היילוד, יש בכך הימור – האם השם אמנם יתאים לאדם הבוגר. על אהרן אחי משה, הכהן הגדול, נאמר במקורותינו, כי בשנים היה אהרן גדול ממשה ואף-על-פי כן היה חולק לו כבוד. בייחוד הצטיין אהרן כאוהב שלום ורודף שלום, וכן השתדל כל הימים לקרב את בני ישראל לתורה. רומה כי הדברים נאמרו על אהרן שלנו. איש השלום, שאינו נוטר טינה; מבקש ורודף שלום הן כאדם הן כשופט והן כמנהיג. שמו ידוע ומוכר ברחבי עולם המשפט לא בשל היותו נשיא בית המשפט העליון; לא התואר כיכר את אהרן ברק אלא הוא המכבד את התואר. ואם נאמר במקורותינו כי גדול מרבן שמו, ודאי התכוונו חכמינו לאהרן ברק.

הימים האלה אינם ימים קלים למדינת ישראל. לא עת טובה היא לחילופי משמרות, ואפשר שאף פעם אין עת טובה להניח לאדם בשיא כושרו לפרוש. אהרן יכול היה להמשיך ולכהן כנשיא בית המשפט העליון; אף הוצע לו להאריך את תקופת כהונתו בחוק. אף אני ביקשתי ממנו להמשיך בתפקיד והצעתי לו את עזרתי בהיבטים המייגעים הנלווים לכהונת הנשיא בעבודה היומיומית של בית המשפט, אך הוא עמד על דעתו כי הגיעה עת פרישה. כהונת הנשיא קשה היא. כשהעול על כתפיו של אהרן לא ראיתי שמחה בעיניו, רק דאגה ואחריות. עם זאת, מאומה לא האפיל על חרות יצירתו השיפוטית ועל תחושת השליחות שליוותה את עבודתו תמיד.

בשנים האחרונות נשכו רוחות רעות שהעכירו את האווירה סביב בית המשפט, ונשמעו קולות המבקשים לקעקע את מעמדו. מרביתם של קולות אלה באו מכיוונם של חוגים שעליונות החוק והמשפט נתפסת בעיניהם כסכנה, והם מעוניינים לפגוע בעצמתו של בית המשפט ובעצמתם של כל המופקדים על אכיפת החוק. התקשורת, אשר לה תפקיד חשוב בהגנה על ערכי הדמוקרטיה, הפכה את הטפל לעיקר, העדיפה רכילות על מהות, בפזילה לעבר תרבות ה"רייטינג". השאיפה להנמיך את קומתו של בית המשפט, והמגמה המתעלמת מתפקידו המרכזי כאחד משלוש הצלעות המהוות את זרועות הממשל במשטר הדמוקרטי שלנו, גרמה עוול אישי ומוסדי לבית המשפט ולאהרן, כמי שעומד בראשו.

ביקורת על בתי המשפט היא רצויה, ויש לה חשיבות כשתרומתה קונסטרוקטיבית. מערכת בתי המשפט אינה נטולה חסרונות וליקויים; עליה לבחון את עצמה, לתקן ולשפר את הטעון שיפור. היערכות של בתי המשפט נחוצה כדי להתמודד עם עומס המשימות במציאות המורכבת שבה אנו חיים ועם הפשיעה הגואה. יש לתת לבתי

המשפט על כל ערכאותיהם כלים שיהיה בהם כדי לסייע להם למלא את תפקידם, לורז הליכים ולהקל עליהם לשאת בעול הכבד המוטל על כהפי השופטים. בשנים האחרונות ננקטו צעדים לייעול המערכת ולשיפוריה. לצד הנהגתו של מוסד נציבות קבילות השופטים כמוסד ביקורת, החל תהליך של הכנת הצעות חוק שיסייעו לייעול; נעשה ניסיון להנהגת אלטרנטיבות להליכים המשפטיים המקובלים והושקע מאמץ בהכנת המערכת לעידן חדש של מחשוב. נמשיך לצעוד בדרך זו כדי לקדם את תפקודם של בתי המשפט באופן שייתן מענה לצרכיו המרובים של הציבור. המלאכה לקידומה של תכלית זו רבה. השיפור הארגוני והמנהלי בלבד לא ייתן מענה לתפקיד החשוב שממלאת המערכת המשפטית בישראל; הוא רק כלי העזר למימוש יעודה השיפוטי ותרומתה לחברה.

בימים אלה נתונה המדינה במשבר עקב מאורעות החודשים האחרונים. אנו חיים בתקופה של דאגה לביטחוננו, ושל עצב בשל הקרבות ששילמו בחייהם – חיילים ואזרחים. אנו גם נתונים בתקופה קשה עקב תופעות של שחיתות חברתית ומוסרית, וכן בשל פערים חברתיים העלולים לכרסם בחוכנה של המדינה. אסור שכל אלה ירפו את ידינו ויפגעו כאמונתנו כי ניתן להשפיע ולקיים כאן חברה טובה יותר. בני דורי, שנולדו והתחנכו בארץ בתקופה של שואה ותקומה וחוו את מלחמות ישראל התמודדו עם תקופות קשות ויכלו להן. אנו הדור שחווה גם את התפתחותה המדהימה של המדינה – בעוצמה ובחיל, במדע ובתרבות. בנו הכוח להאמין ולהבטיח כי מדינת ישראל תשמור על עצמאותה, על ביטחונה ועל דרכה המוסרית, שכן היא הברירה היחידה שיש לעם היהודי. איננו יכולים ואיננו רשאים להטיל ספק כי בכוחה של החברה הישראלית להתגבר על קשייה. לבית המשפט העליון תפקיד מרכזי בשימורה ובחיזוקה של חברה זו. חוסנה של החברה אינו תלוי רק בביטחונה הפיזי; עליונותה המוסרית והערכית היא שחבטיח גם את קיומה כחברה בעלת ערכים יהודיים ודמוקרטיים. בית משפט עצמאי הוא ערובה לשלומה ולביטחונה של ישראל.

כל פרישה של שופט, ועל אחת כמה וכמה פרישתו של אהרן ברק, מותירה חלל בבית המשפט. בשנים האחרונות פרשו רבים מחברינו השופטים והתקיים תהליך של חילופי דורות. מטבע הדברים, חילופי המשמרות מעוררים חשש באשר להמשך העשייה השיפוטית. הניסיון והמסורת לימדונו כי כל שופט הוא רק חוליה בשרשרת הדורות, והעוצמה היא של המוסר השיפוטי עצמו. בית המשפט כמוסד חזק משופטיו, וכל אחד מהשופטים הוא שלוחו במילוי התפקיד השיפוטי. כל אחד מאתנו אינו פועל בחלל ריק; לכל שופט מחויבות עמוקה לערכי הדמוקרטיה ולערכיה היהודיים והאוניברסליים של מדינת ישראל.

ברחילו ורחימו אני מקבלת על עצמי היום הזה את תפקיד נשיאת בית המשפט העליון. לא רגש של שמחה מלווה אותי לתפקיד, אלא רגש של דאגה מפני כובד האחריות. אהרן – לא ניחנתי בכישרונותיך ובכישוריך, אך אין בקרבנו היום עוד אהרן

ברק. באמתחתי אני מביאה ניסיון של עשרות שנים שהוקדשו לאכיפת החוק ולחיזוק מעמדו של המשפט, ואמונה בתפקיד המרכזי שיועד לבית המשפט במאבק לכינונה של חברה טובה וצודקת יותר.

אני רואה את עצמי כממשיכת דרכם של הנשיאים גדולי המשפט שקדמו לי בבית משפט זה. לא את כולם זכיתי להכיר אישית. בתקופתם של הנשיאים זמורה ואולשן טרם התוודעתי לעולם המשפט, אך זכיתי לטעון ולהופיע בבית משפט זה בפני הנשיאים אגרנט, זוסמן, לנדוי, כהן ושמגר. כולם היו מוריי הדגולים במרוץ השליחים המתמשך על פני הדורות, ואני רואה את שליחותי בנשיאתו של הלפיד העובר מיד ליד; אני מאמינה באמונה שלמה כי עצמתה של שרשרת הדורות רבה יותר מעצמתו של כל אחד מיחידיה.

אהרן ברק העניק לתפקיד השיפוטי כלים ושיטה שיסייעו בידיי ובידי חבריי השופטים למלא את השליחות השיפוטית שהוטלה עלינו. נעשה הכול לביצורו של בית משפט עצמאי ומקצועי ברוח ערכי היסוד של שיטתנו; נעשה כל שבכוחנו השיפוטי לקיים בישראל חברה השואפת להגשמת הערכים של שמירת חוק, של הגנה על זכויות האדם וכבוד האדם ושל חתירה לשוויון ברוח ערכי היהדות והדמוקרטיה. וקוים בנו מאמר הנביא "ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה".

אהרן, אתה סוגר היום עוד מעגל בחיי המשפט אך אינך מסיים את תפקידך ההיסטורי בחברה הישראלית. מעיין היצירה שלך שזפע; תכניות הכתיבה מרובות ועולם המשפט בישראל ומחוצה לה ממתין להמשך היצירה המשפטית. שוב אתה מחליף מסלול, צופה לעבר אופקים חדשים שיעמדו במבחן ההיסטוריה. קבל את איחוליי הטובים ואיחוליהם של כל שופטי ישראל להמשך היצירה הפורייה בכריאות טובה; אנו מוקידים לך תודה והוקרה ומאחלים שנים שקטות יותר ושנים יפות לך ולליקה, ולכל משפחת ברק האהובה.

